

ЗАГАЛЬНІ ТА СПЕЦІАЛЬНІ ПРИНЦИПИ ПРИМИРЕННЯ СТОРІН В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

У статті комплексно розкривається наукова думка стосовно загальноправових і спеціальних принципів примирення сторін в адміністративному судочинстві України. Автором в узагальненому вигляді з'ясовуються певні закономірності позицій учених щодо переліку принципів примирення сторін, яке здійснюється у судовому та позасудовому порядку. Окремо приділяється увага виокремленню сукупності нормативно-правових актів і документів міжнародних організацій (розроблених під егідою міжнародних організацій), в яких містяться переліки стандартів здійснення примирення, котрі можуть тлумачитись в якості принципів примирення. Пропонується до загальноправових принципів примирення сторін в адміністративному судочинстві віднести принципи верховенства права, справедливості, рівності та законності. До спеціальних засад примирення сторін в адміністративному судочинстві віднесено принципи: прозорості та інформативності вирішення справи шляхом примирення; диспозитивності, конструктивної змагальності (співпраці) учасників процесу вирішення справи шляхом примирення; обов'язковості ухвали про затвердження умов примирення; розумності строків вирішення справи шляхом примирення; відшкодування судових витрат сторін процесу вирішення справи шляхом примирення. У висновках до статті констатується, що наразі вирішення справи шляхом примирення ґрунтується на системі принципів, що є логічними, науково виправданими та такими, що сприяють розумінню відповідного явища, як об'єктивного, правового явища у сучасній правовій та демократичній державі, в якій людина, її життя та здоров'я визнаються найвищою соціальною цінністю.

Ключові слова: адміністративне судочинство, адміністративний суд, загальноправові принципи, примирення, публічно-правовий спір, спеціальні принципи.

Постановка проблеми. Принципи права українськими правниками визнаються однією з найбільш важливих «категорій сучасної юридичної науки» [1, с. 3], з чим слід погодитись, адже, як зазначає вітчизняна учена О. В. Гришук, ці принципи постають в якості «вихідних правових ідей, що відображають засадничі загальнолюдські цінності, розкривають сутність права та визначають зміст і спрямованість правового регулювання та розвитку суспільства» [2, с. 21]. Саме тому, в Україні, як і в будь-якій правовій та демократичній державі, усі адміністративно-правові явища (процеси, процедури, правові відносини, системи) повинні ґрунтуватись на правових принципах, стаючи таким чином правовими явищами за своїм дійсним сутнісним характером. Не є виключенням також і примирення сторін в адміністративному судочинстві України, що є особливим адміністративно-правовим явищем, яке ґрунтується на системі правових принципів.

Відповідні принципи, приймаючи до уваги позиції учених стосовно розуміння принципів примирення, принципів примирних процедур

[див., напр.: 3, с. 162], можемо розуміти в якості керівних, засадничих правових ідей, що наділяють: 1) належною мірою юридичної визначеності явище примирення сторін в адміністративному судочинстві України; 2) особливою правовою логікою, сутнісними рисами і цінностями, властивостями сучасної правової системи України: а) правову природу урегульованої законодавством діяльності щодо вирішення існуючого публічно-правового спору (зокрема, належні способи впливу на суспільні відносини, які виникають між адміністративним судом і сторонами спору; послідовність здійснення примирення в адміністративному судочинстві); б) статус примирювача і сторін спору.

Значимість принципів примирення сторін в адміністративному судочинстві України вказує на те, що комплексне дослідження відповідного примирення, а також виявлення сукупності проблем примирення та шляхів їх вирішення виявляється неможливим без формування наукової думки про систему таких засадничих ідей, а щонайперше про відповідні загальні та спеціальні принципи. При цьому ускладнює це питання той

факт, що у чинному адміністративному законодавстві України по сьогодні відсутній перелік принципів примирення сторін в адміністративному судочинстві.

Аналіз наукової літератури та невирішені раніше питання. Система принципів примирення сторін в адміністративному судочинстві України ще не була предметом окремого дослідження, хоча принципи права вже були широко досліджені вітчизняними правниками, серед яких О.-М. І. Бачинська, О. П. Васильченко, Н. В. Гудима, С. М. Задорожна, А. М. Колодій, С. П. Погребняк, С. О. Погрібний, І. К. Полховська, А. А. Пухтецька, О. О. Уварова, Т. В. Чехович та інші науковці. При цьому слід мати на увазі й те, що принципам примирення чи принципам медіації загалом вже приділяли увагу О. В. Горецький, Ю. І. Мельничук, Л. А. Сурма та інші учені. Наукові напрацювання цих та інших учених, у сукупності із аналізом положень чинного адміністративного законодавства, а також міжнародно-правових актів становитимуть теоретичну, інформаційну та нормативно-правову основу дослідження.

Отже, **метою** цієї наукової статті є формування актуальної наукової думки щодо системи принципів примирення сторін в адміністративному судочинстві України. Для вирішення поставленої мети слід виконати такі *завдання*: 1) з'ясувати позиції учених щодо переліку принципів примирення сторін; 2) виокремити перелік нормативно-правових актів та документів міжнародних організацій (розроблених під егідою міжнародних організацій), в яких містяться переліки стандартів здійснення примирення, що можуть розглядатись в якості принципів примирення; 3) окреслити загальноправові і спеціальні принципи примирення сторін в адміністративному судочинстві України; 4) сформулювати узагальнюючий перелік досліджуваних принципів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Серед учених наразі відсутнє узагальнене розуміння обсягу принципів примирення (як примирення, що здійснюється у судовому, так і в позасудовому порядку). Критично аналізуючи позиції учених [див., напр.: 3, с. 162–164; 4, с. 134; 5; 6, с. 38, 40], можемо помітити те, що учені, розглядаючи спеціальні чи особливі принципи примирення (посередництва), переважно окреслюють однакові переліки відповідних засадничих ідей, що нами може пояснюватись тим, що учені в цьому питанні виходили з норм міжнародно-правових документів, в яких

закріплюються стандарти примирення (головним чином, позасудового примирення). Що ж стосується переліку загальних (загальноправових принципів), то їх перелік дослідниками формувався на основі усталеного розуміння щодо відповідного явища та норм чинного законодавства, що закріплюють переліки загальноправових принципів.

Відтак, аналізуючи принципи примирення в адміністративному судочинстві в якості певної системи засадничих ідей, доходимо думки про те, що їх слід розглядати в якості таких, що поділяються на відповідні групи принципів, у залежності від їх загальності (поширення на традиційні способи вирішення спорів) й урегульованості загальними та спеціальними нормами і стандартами. З огляду на це, вбачається потреба у з'ясуванні джерельної бази відповідних принципів.

Аналізуючи чинне законодавство та документи міжнародних організацій (розроблених під егідою міжнародних організацій), що містять стандарти нетрадиційного вирішення спорів, можемо виокремити такі акти («інструменти»), в яких містяться різні засадничі ідеї вирішення спорів, зокрема й у рамках примирення в адміністративному судочинстві: 1) Кодекс адміністративного судочинства України» (ч. 3 ст. 2 КАС України); 2) Директиву Європейського парламенту і Ради «Про деякі аспекти медіації у цивільних і комерційних справах» від 21 травня 2008 року № 2008/52/ЕС (ч. 1 ст. 1, статті 7–10 Директиви); 3) Рекомендацію Європейської комісії (далі – ЄК) «Про принципи роботи позасудових органів, які беруть участь у вирішенні споживчих спорів шляхом консенсусу» від 4 квітня 2001 року № С(2001) 1016 (частина II Рекомендації); 4) Європейський кодекс поведінки посередників від 02 червня 2004 року (далі – ЄКПП 2004 року) (пункти 1–4 ЄКПП 2004 року); 5) Європейський кодекс поведінки надавачів посередницьких послуг від 04 грудня 2018 року № СЕРЕJ(2018)24 (далі – ЄКПНПП 2018 року) (пункти 2–8 ЄКПНПП 2018 року).

Зважаючи на викладене, можемо дійти висновку, що систему принципів примирення сторін в адміністративному судочинстві України складають такі групи засадничих ідей примирення:

1. *Загальноправові принципи примирення сторін в адміністративному судочинстві*, а саме «основні засади, вихідні ідеї, що характеризуються універсальністю, загальною значимістю, вищою імперативністю і відображають най-

головніший зміст права» [7, с. 76], поширюючись також і на досліджуване нами примирення сторін. До групи таких принципів слід віднести:

1) принцип верховенства права. Цей принцип у відповідності до ч. 1 ст. 6 КАС України вимагає, щоби «людина, її права та свободи визнавались найвищими цінностями та визначали зміст і спрямованість діяльності держави». Тобто, примирення повинно бути цілісно підкорене ідеї права, яка сьогодні ототожнюється із засадою людиноцентризму. Вказане означає, що використання відповідного способу вирішення спору не повинно бути спрямоване (чи призводити) до неправомірного обмеження прав людини, легалізації звуження (відчуження) прав і законних інтересів людини і т. д. Ця позиція знаходить підтвердження у ч. 6 ст. 47 та п. 2 ч. 6 ст. 190 КАС України;

2) принцип справедливості. Справедливе вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин є одним із завдань адміністративного судочинства. З огляду на це, відповідно до п. 2 ч. 6 ст. 190 КАС України «суд постановляє ухвалу про відмову у затвердженні умов примирення і продовжує судовий розгляд», якщо «одну зі сторін примирення представляє її законний представник, дії якого суперечать інтересам особи, яку він представляє». Також, суд повинен визнавати зловживання процесуальними правами (у п. 9 ч. 3 ст. 2 КАС України закріплюється принцип «неприпустимості зловживання процесуальними правами», що є виявом принципу справедливості) окремі несправедливі дії учасників процедури примирення, зокрема, узгодження умов примирення, котрі шкодять ідеї людиноцентризму (п. 5 ч. 2 ст. 45 КАС України);

3) принцип рівності. У п. 2 ч. 3 ст. 2 КАС України серед основних засад адміністративного судочинства законодавцем визнається «рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом». Цей принцип щонайменше вимагає, щоби: а) на факт примирення (як на процедуру, так і на умови примирення) погоджувались обидві сторони спору; б) обидві сторони в однаковій мірі бажали примирення; в) обидві сторони спору мали однакові можливості довести свою позицію, аргументувати своє ставлення до позиції іншої сторони спору та пропозицій щодо примирення;

4) принцип законності. Цей принцип, з огляду на комплексну сутність законності [8, с. 9], полягає у: а) закріпленні правил і стандартів примирення у нормах КАС України, зокрема

у п. 5 ч. 2 ст. 45, частини 5 і 6 ст. 47, ч. 1 ст. 54, статті 141, 142, п. 2 ч. 2 ст. 180, ч. 4 ст. 183, ч. 2 ст. 186, п. 4 ч. 1 ст. 188, статті 190, 191 та інших нормах Кодексу; б) вимозі складати умови примирення у відповідності до норм чинного законодавства та затверджувати ці умови лише тоді, коли вони не порушують законодавства (ч. 6 ст. 47, ч. 1 ст. 190, п. 1 ч. 6 ст. 190 КАС України); в) обов'язковості виконання умов примирення, що затверджені ухвалою (ч. 2 ст. 191 КАС України).

2. *Спеціальні принципи вирішення справи шляхом примирення.* До групи цих принципів нами віднесено основні засади адміністративного судочинства, що закріплені у ч. 3 ст. 2 КАС України (окрім передбачених у цій нормі загальноправових принципів та принципів, що нестосовні щодо вирішення справи шляхом примирення), а саме:

1) принцип прозорості та інформативності вирішення справи шляхом примирення, що є відображенням принципу, закріпленого у п. 3 ч. 3 ст. 2 КАС України. Зазначений комплексний принцип полягає у забезпеченні примирювачем можливості мати вільний доступ (до початку вирішення справи шляхом примирення та під час розгляду спору) до об'єктивної та вичерпної інформації, котра стосується примирювача (його ідентифікаційних даних, рівня освіти, професіоналізму та компетентності), сутності вирішення справи шляхом примирення, часу, що витратиться на примирення тощо. При цьому в контексті процесу євроінтеграції відповідний принцип доцільно розуміти, настільки широко, наскільки ця засада розкривається у ч. 1 ст. 9 Директиви ЄП і Ради від 21 травня 2008 року № 2008/52/ЄС, підп. 3 п. «В» частини II Рекомендації ЄК від 4 квітня 2001 року № С(2001) 1016 та підп. 1.2 п. 1 ЄКПП 2004 року;

2) принцип диспозитивності, конструктивної змагальності (співпраці) учасників процесу вирішення справи шляхом примирення, що є особливим виявом принципу, передбаченому у п. 4 ч. 3 ст. 2 КАС України. В контексті цієї засади сторони спору вибудовують особливу стратегію власної поведінки, що ґрунтуються не на традиційній змагальності сторін, а на конструктивній змагальності, якої вимагає сам процес примирення: сторони спору, котрі примиряються та бажують досягти миру: а) висловлюють власні міркування з приводу спору, доказів і аргументів (висловлювати свою позицію щодо аргументів і доказів іншої сторони спору, третьої особи), пропонують певні варіанти вирішення спору, об-

ґрунтують їх; б) добросовісно співпрацюють між собою, будучи готовими дійсно досягти миру (не відстоюючи лише власне бачення вирішення спору), що виявляється у здійсненні фактичних зусиль для досягнення миру, не створенні бар'єрів, що заважають цьому, а також у повазі до сторони спору та примирювача; в) неухильно виконують затверджені судом умови примирення. У цьому сенсі сторони процесу вирішення справи шляхом примирення виступають певними умовними партнерами, що відмовляються від традиційних «процесуальних змагань» і, об'єднуючись у намаганні досягнути миру, співпрацюють між собою та сприяють роботі примирювача;

3) принцип обов'язковості ухвали про затвердження умов примирення, що є виявом засади «обов'язковості судового рішення», передбаченому у п. 5 ч. 3 ст. 2 КАС України. Зазначений принцип ґрунтується на ст. 191 «Виконання умов примирення» КАС України, у ч. 1 якої встановлено правило, згідно якого «ухвала про затвердження умов примирення виконується сторонами в порядку і строки, які нею визначені»;

4) принцип розумності строків вирішення справи шляхом примирення, що є особливим відображенням принципу «розумності строків розгляду справи судом», передбаченому у п. 8 ч. 3 ст. 2 КАС України. Вказаний принцип безпосереднім чином позначається на характері процедури примирення, котра зокрема виявляється у тому, що ця процедура розпочинається до ухвалення рішення у справі та передбачає швидке (наскільки це можливо) примирення сторін спору. Зокрема, примиритись сторони спору можуть вже у підготовчому засіданні (п. 2 ч. 2 ст. 180 КАС України);

5) принцип відшкодування судових витрат сторін процесу вирішення справи шляхом примирення, що є особливим відображенням принципу «відшкодування судових витрат фізичних та юридичних осіб, на користь яких ухвалене судове рішення» передбаченому у п. 10 ч. 3 ст. 2 КАС України. На відміну від загального правила відшкодування судових витрат, яке здійснюється відносно осіб, на користь яких ухвалене судове рішення, у випадку примирення сторін, які спорили, судові витрати розподіляються: а) у відповідності до умов про примирення (сторони самостійно домовляються про відсотковий розподіл таких витрат); б) у відповідності до ч. 1 ст. 141 КАС України, згідно якої кожна сторона у справі несе половину судових витрат (якщо сторони спору, котрі

примирились, не змогли у процесі примирення дійти згоди щодо розподілу судових витрат).

Висновки. Підводячи підсумок викладеному, слід зазначити, що вирішення справи шляхом примирення ґрунтується на системі принципів, що є логічними, науково виправданими та такими, що сприяють розумінню відповідного явища, як об'єктивного, правового явища у сучасній правовій та демократичній державі, в якій людина, її життя та здоров'я визнаються найвищою соціальною цінністю. Відповідну систему складають такі дві основні групи засадничих ідей: 1) загальноправові принципи (принципи верховенства права, справедливості, рівності та законності); 2) спеціальні принципи вирішення справи шляхом примирення (принципи прозорості та інформативності вирішення справи шляхом примирення; диспозитивності, конструктивної змагальності (співпраці) учасників процесу вирішення справи шляхом примирення; обов'язковості ухвали про затвердження умов примирення; розумності строків вирішення справи шляхом примирення; відшкодування судових витрат сторін процесу вирішення справи шляхом примирення).

Список використаної літератури:

1. Колесніченко В. В. Принципи права Європейського Союзу: загальнотеоретичне дослідження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Одеса, 2010. 22 с.
2. Гришук О. В. Принципи права: філософсько-правовий вимір. *Вісник Львівського університету. Серія : Юридична*. 2015. Вип. 61. С. 16–23.
3. Горецький О. В. Принципи здійснення процедури примирення в цивільному судочинстві. *Часопис Київського університету права*. 2017. № 3. С. 161–165.
4. Мельничук Ю. І. Морально-етичні принципи медіації в Україні. *Стратегія і тактика державного управління*. 2014. № 2. С. 131–135.
5. Pilishvili M. Principles of Mediation. *Academia* : [сайт]. URL: https://www.academia.edu/42209686/Principles_of_Mediation (дата звернення: 12.09.2018).
6. Surma L. Principles of Mediation as the Basis of this Process. *ASEJ Scientific Journal of Bielsko-Biala School of Finance and Law*. 2018. Vol. 3, № 1. P. 38–41. doi:10.19192/wsfip.sj1.2018.6.
7. Грек Б. М., Грек Г. Б. Співвідношення принципів законності, доцільності та справедливості в теорії кримінального права. *Юридична Україна*. 2013. № 11. С. 73–80.
8. Муравенко О. Ю. Роль і місце прокуратури в забезпеченні законності в державному управлінні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2014. 203 с.

Slyvka V. V. General and special principles of conciliation of parties in administrative proceeding

The article comprehensively reveals the scientific opinion on general legal and special principles of reconciliation of the parties in administrative proceedings of Ukraine. The author summarizes certain patterns of scientists' positions on the list of principles of reconciliation of the parties, which is carried out in court and out of court. Special attention is paid to highlighting a set of normative legal acts and documents of international organizations (developed under the auspices of international organizations), which contain lists of standards for reconciliation that can be interpreted as principles of reconciliation. It is proposed to include the principles of the rule of law, justice, equality, and the rule of law among the general legal principles of reconciliation of the parties in administrative proceedings. The special principles of reconciliation of the parties in administrative proceedings include the following principles: transparency and informative resolution of the case by reconciliation; dis-positively, constructive competition (cooperation) of participants in the process of resolving the case by reconciliation; mandatory decision on approval of the terms of reconciliation; reasonable terms for resolving the case by reconciliation; reimbursement of court costs of the parties to the process of resolving the case by reconciliation. The conclusions to the article state that now the resolution of the case by reconciliation is based on a system of principles that are logical, scientifically justified and contribute to understanding the relevant phenomenon as an objective, legal phenomenon in a modern legal and Democratic state, in which a person, his life and health are recognized as the highest social value.

Key words: *administrative court, administrative judicial proceeding, administrative-legal dispute, general legal principle, judicial conciliation, special principles.*